

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра гуманітарних дисциплін

Гузенко І. І.

ТЕМИ
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни
«РИТОРИКА»

Галузь знань – 07 Управління та адміністрування
Спеціальність 073 «Менеджмент»

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні кафедри
гуманітарних дисциплін
«31» серпня 2020 р. протокол № 1

Зав. кафедри _____ проф. О. А. Полянський

Львів 2020

Розподіл годин згідно навчального плану

за спеціальністю: 073 – «Менеджмент»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Риторика як предмет. Закони і жанри риторики	2
2.	Ораторське мистецтво у Стародавньому світі	2
3	Ораторське мистецтво в Україні	2
4	Формування риторичної культури особистості	2
5	Усне ділове спілкування	2
6	Норми української літературної вимови	2
7	Практичні аспекти риторики	2
<i>Всього</i>		<i>14</i>

Теми і плани семінарських занять

Тема 1. Риторика як предмет. Закони і жанри риторики (2 год.)

1. Предмет і основні завдання риторики. Основні поняття риторики.
2. Вимоги до вживання слова у сфері управління.
3. Ораторські вміння і навички у контексті професійної діяльності менеджера.

4. Закони риторики:

- 4.1. Концептуальний.
- 4.2. Моделювання аудиторії.
- 4.3. Стратегічний.
- 4.4. Тактичний.
- 4.5. Мовленнєвий.
- 4.6. Ефективної комунікації.

5. Жанри риторики:

- 5.1. Академічний.
- 5.2. Соціально-побутовий.
- 5.3. Лекційно-агітаційний.
- 5.4. Дипломатичний.
- 5.5. Рекламний.
- 5.6. Військовий.

Теми рефератів

1. Риторика як наука.
2. Ораторське мистецтво у професійній підготовці менеджера.
3. Місце ораторського мистецтва в житті суспільства.

Терміни для словника

Промова. Стиль і виклад промови. Культура і техніка мовлення. Особистість промовця. Риторичний трикутник: оратор, аудиторія, промова.

Закони риторики. Концепція. Аргументація і активізація мислення. Інтонація; тембр голосу; темп мовлення; дикція. Комунікативна культура.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.
4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.
6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 2. Ораторське мистецтво у Стародавньому світі:

- у Стародавньому Єгипті;
 - у Стародавній Індії;
 - у Стародавньому Китаї (Конфуцій);
 - у Стародавній Греції (Аристотель, Сократ, Платон);
 - у Стародавньому Римі (Цицерон).
2. Проведення ділових ігор: мій перший рекорд; виїзд на міжнародні змагання (на вибір).
 3. Написання короткої промови на одну із запропонованих тем:
 - «Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати» (М. Рильський);
 - «Чудова думка втрачає всю свою цінність, якщо вона погано висловлена» (Вольтер);
 - «Скажи будь-що, щоб я тебе побачив» (Сократ);
 - «О, слів жорстока і солодка влада!» (Б. Олійник).

Теми рефератів

Мовленнєві вміння менеджера.

Критерії культури мови управлінця.

Терміни для словника

Побудова промови. Ораторські прийоми. Повчання. Ораторські традиції. Евристика. Софістика. Декламації.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.
4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.
6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 3. Ораторське мистецтво в Україні (2 год.)

1. Витоки давньоукраїнського красномовства (Київська Русь).
2. Українське красномовство у XIII-XVII ст. Київська школа риторики XVII-XVIII ст.
3. Українське риторичне слово за часів панування Російської та Австро-Угорської імперії.
4. Красне слово Т. Г. Шевченка – взірць ораторського мистецтва.

Теми рефератів

Вплив ратора на аудиторію.

Витоки давньоукраїнського красномовства.

Терміни для словника

Псалми. Притчі. Проповіді. Послання. Міфологічне сприйняття. Світосприймання. Пафос. Фольклор.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.
4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.
6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 4. Формування риторичної культури особистості (2 год.)

1. Функція ораторства у сучасному світі.
2. Формування риторичних умінь та навичок менеджера.
3. Шляхи українського ораторського слова у ХХ ст.
4. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:
«Традиції і звичаї – духовна спадщина українського народу». «Мово моя українська». «Що означає бути сучасним». «Різдвяне свято». «Великодні свята».

Теми рефератів

Риторична культура особистості менеджера.

Функція ораторства у сучасному світі.

Мовленнєві вимоги до професійного оратора.

Терміни для словника

Риторичні навички оратора. Мовленнєвий процес. Етика оратора. Тактовність оратора. Культура мислення оратора. Майстерність промови. Стилiстичні ознаки промови. Вербальний контакт риторика.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.
4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.
6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 5. Усне ділове спілкування (2 год)

1. Мовленнєвий етикет українського народу.
2. Словесні формули ввічливості в системі українського мовленнєвого етикету: звертання, вітання, прощання, вибачення, прохання, подяка, побажання.
3. Загальні вимоги до усного спілкування.
4. Культура спілкування як умова формування особистості майбутнього управлінця.

5. Телефонна розмова менеджера.

6. Публічний виступ.

7. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Чим мені близька музика». «Релігія в житті людини». «Що таке престижна професія». «Україна багата на таланти». «Що означає бути інтелігентною людиною». «Що означає бути моральним». «Які цінності притаманні професійному фахівцеві». «Чи знаємо ми свою національну культуру». «Є така професія...»

8. Написання повідомлення про актуальні події у спорті упродовж останнього місяця.

Теми рефератів

Види жестів при спілкуванні.

Основи виразного читання.

Терміни для словника

Етикет. Мовний етикет. Етноетикет. Язичницька обрядовість. Етно-психологічні особливості. Етикетні формули. Суржик. Тональності спілкування.

Публічний виступ. Жанри публічних виступів. Темп мовлення. Вибіркове слухання. Реакція аудиторії. Гнучкість ораторського виступу. Контакт з аудиторією.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.

2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.

3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.

4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк,

2015. – 252 с.

5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.

6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 6. Норми української літературної вимови (2 год.)

1. Типові помилки при вимові голосних звуків («акання», «укання»). Чергування О та Е з І.

Звуки Г та Ґ. Українські звуки ДЖ та ДЗ. Два звукові значення літери В. Тверда вимова звука Р наприкінці слова та складу. Українські приголосні перед Е та И. Шиплячі приголосні. Вимова звука Ч в українській та російській мовах.

2. Написання і виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Як оптимізувати навчання у виші?» «Як працює сучасний тренер?» «Як відчувати себе щасливим?» «Мої роздуми про милосердя». «Як провести дозвілля з користю для здоров'я?»

3. Написання і відтворення усно вітального адресу з нагоди 100-річчя заснування музею видатного культурного діяча.

4. Ділова гра: моє тренування.

Теми рефератів

1. Вимоги до управлінця на сучасному етапі.

2. Культура мови менеджера.

Терміни для словника

Словозміна. Діалект. Говір. Орфоепія.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. –

104 с.

2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.

3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.

4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.

5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.

6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Тема 7. Практичні аспекти риторики (2 год.)

1. Методика та етапи підготовки промови.

2. Логіка та емоції в промові.

3. Ораторські прийоми у літературній мові.

4. Виголошення короткої промови на одну із запропонованих тем:

«Мрію я словами відмикати людські серця...» (Л. Забашта). Література у житті молодого людини. Що Ви знаєте про архітектуру рідного міста? Любити треба вміти. Чи зможе краса врятувати світ? Які ми – сучасні студенти (про ціннісні орієнтири молоді). «Рушник в українських обрядах та звичаях». «Мій життєвий вибір».

Теми рефератів

1. Головні передумови успіху публічного виступу.

2. Риторична етика.

3. Емоційність як важливий засіб виразності оратора.

Терміни для словника

Диспозиція. Структура промова. Шляхи подання матеріалу: природний; штучний. Індукція. Дедукція. Логіка. Логос. Закони логіки: закон тотожності, закон протиріччя, закон виключеного третього, закон достатньої підстави.

Троп. Порівняння. Епітет. Метафора. Уособлення. Персоніфікація. Метонімія. Синекдоха. Гіпербола. Літота. Евфемізм. Амфіболія. Асиндетон. Синтаксичний паралелізм. Хіазм. Антитеза. Каламбур. Парадокс. Епістрофа. Ремінісценція. Метонімія. Параномазія.

Література

1. Бортун К. О., Козловська Д. В. Основи красномовства. Матеріали для самостійної роботи студентів: практикум. Вінниця: Документ Принт, 2019. – 104 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2017. – 232 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Основи красномовства: [навч. посіб.]. Вінниця: Документ Принт, 2017. – 112 с.
4. Красномовство : навч. посіб. / М. Фенко, З. Мацюк. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 252 с.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 496 с.
6. Риторика: Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / Укл. Гузенко І. І. – Львів, 2014. – 328 с.

Допоміжна

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика. – Львів, 2001.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручн. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 384 с.
3. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: Навч. посібн. – К: Кондор, 2006. – 264 с.
4. Гах Й. М. Етика ділового спілкування: навч. посібн. / Гах Й. М. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 160 с.
5. Зусін В. Я. Етика та етикет ділового спілкування: навч. посібн. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Зусін В. Я. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 224 с.

6. Калашник Г. М. Вступ до дипломатичного протоколу та ділового етикету: навч. посібн. / Калашник Г. М. – К.: Знання, 2007. – 143 с.
7. Корняка О. Мистецтво гречності. – К., 1995.
8. Коваленко С. М. Сучасна риторика: Навчально-практичний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 184 с.
9. Кубрак О. В. Етика ділового та повсякденного спілкування: навч. посібн. / Кубрак О. В. – Суми: Університетська книга, 2002. – 288 с.
10. Культура української мови: Довідник / За ред. В. Русанівського. – К., 1990.
11. Мартиненко М. М. Основи менеджменту: підручн. / Мартиненко М. М. – К.: Каравела, 2005. – 496 с.
12. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Підручник. – К.: Вища школа, 2006. – 310 с. 7.
13. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2008. – 592 с.
14. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2010. – 181 с.
15. Олійник О. Б. Риторика: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2009. – 170 с.
16. Олійник О. Б. Сучасна ділова риторика: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2010. – 166 с.
17. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: навч. посібн. / Палеха Ю. І. – К.: Кондор, 2008. – 356 с.
18. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів, 2001.
19. Сагач Г. М. Риторика. – К., 2000.
20. Сердюк О. Д. Теорія та практика менеджменту: навч. посібн. / Сердюк О. Д. – К.: Професіонал, 2004. – 432 с.
21. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посібн. / Чайка Г. Л. – К.: Знання, 2005. – 442 с.

Інформаційні ресурси

1. Аристотель. Риторика // <http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/ritoriki.txt>
2. Бібліотека Львівського державного університету фізичної культури, м. Львів, вул. Костюшка, 11.
3. Демосфен // <http://www.orator.ru/demosfen.html>
4. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН, м. Львів, вул. Стефаника, 2.
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ // <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Онуфрієнко Г.С. Риторика: <http://nashaucheba.ru/v56330/%D0>
7. Колотілова Н.А. Риторика: Навчальний посібник. [http://pidruchniki.ws/15840720/ritorika/ritorika - kolotilova na](http://pidruchniki.ws/15840720/ritorika/ritorika_-_kolotilova_na)
8. Мацько Л.І, Мацько О.М. Риторика // [http://pidruchniki.ws/00000000/ritorika/ritorika_ - _matsko_1_](http://pidruchniki.ws/00000000/ritorika/ritorika_-_matsko_1_)
9. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Риторика»: http://sites.znu.edu.ua/bank/index.php?action=url/view&url_id=1199
10. Ткаченко Л.П. Риторика як компонент освіти в давньому Римі http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_03.pdf
11. Ораторське мистецтво (Н.П.Осипова, В.Д.Воднік та ін.) <http://books.br.com.ua/themes/7/322>.
12. Павленко Л. І. Ознаки діалогічного мовлення в публічних промовах (на матеріалі сучасної англійської мови) [Електронний ресурс] / Л. І. Павленко, О. О. Мангушева. - Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1853/1/4.pdf>
13. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / [О. А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман та ін.] ; за ред. О. А. Кучерук. – Київ : КНТ, 2016. – 258 с.
- Підлісна Г.Н. Антична література // <http://www.twirpx.com/file/766286/>
14. Риторика Платона // <http://litirus.ru/lektsii/ritorika-platona.html>
20. Сагач Г. Риторика // http://chtyvo.org.ua/authors/Sahach_Halyna/Rytoryka/
15. Сацюк О. В. Вплив античної риторичної науки на сучасні політичні промови // Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/06-SACYUK.pdf>
16. Сербенська О. А. Інтерфедеми в усному публічному мовленні та способи їх подолання. URL: <http://www.franko.lviv.ua/lknp/mova/jur6/ser.htm>

Порядок оцінювання результатів навчання

Форма навчання / Теми занять	Поточне оцінювання			Залікова оцінка	Підсумкова оцінка
	Разом	Семінарські заняття	Самостійна робота		
Денна форма навчання	100	70	30	100	100*
Тема 1.	100	0-10	0-4	100	100*
Тема 2.		0-10	0-4		
Тема 3.		0-10	0-4		
Тема 4.		0-10	0-4		
Тема 5.		0-10	0-6		
Тема 6.		0-10	0-4		
Тема 7.		0-10	0-4		
			0-2		
Заочна форма навчання	50	20	30	50	100
Тема 1.	50	0-10	30	50	100
Тема 2.		0-10			

* - розраховується як середньоарифметичне значення кількості балів поточного оцінювання та заліку

ДОДАТКИ

Тематика промов з дисципліни «Риторика»

1. Чи потрібна риторика сучасному студенту?
2. Яким я хочу бачити ВНЗ майбутнього?
3. Яким повинен бути менеджер?
4. Науково-дослідницька діяльність сучасного студента?
5. Мистецтво в моєму житті.
6. Чим мені близька музика?
7. Що таке престижна професія?
8. Література у житті молодого людини.
9. Що Ви знаєте про архітектуру рідного міста?
10. Любити треба вміти.
11. Чи зможе краса врятувати світ?
12. Які ми – сучасні студенти?

13. Що означає бути моральним?
14. На які цінності потрібно орієнтуватися сучасній молоді?
15. Чи знаємо ми свою національну культуру?
16. Що означає бути інтелігентною людиною?
17. Релігія в житті людини.
18. Україна багата на таланти.
19. Рушник в українських обрядах та звичаях.
20. Мій життєвий вибір.
21. Перлина в духовному набутку української нації – українська народна пісня.
22. Традиції і звичаї – духовна спадщина українського народу.
23. Мої роздуми про милосердя.
24. Як відчувати себе щасливим?
25. Як позбавитися шкідливої звички?
26. Що нам заважає вчитися?

Риторичний словник

Академічний жанр – ораторська діяльність викладача та науковця для ознайомлення і популяризації наукових досягнень. Різновиди академічного красномовства: академічне (наукова доповідь, реферат, огляд, дискусія); красномовство вищих навчальних закладів (лекція, цикл лекцій); шкільне красномовство (шкільна лекція, розповідь, опис, бесіда). Головні риси академічного красномовства: доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка термінологія.

Алегорія (грец. іносказання) – зображення абстрактного поняття чи явища через конкретний образ. Алегорія однозначна (на відміну від символу), вона схожа на емблему. Наприклад: відома всім алегорія кохання – серце. Яскравими взірцями алегоричних текстів є притчі, прислів'я, приказки: «*слово – срібло, мовчання – золото*» (Народна творчість).

Амфіболія (грец. двозначність) – троп, в якому спостерігається гра непроясненим значенням слова. Наприклад: *засць в тролейбусі* (про

кого йдеться – про лісового звіра в незвичній ситуації чи про безквиткового пасажира?).

Антитеза (грец. протиставлення) – протиставлення антагоністичних явищ: «питання життя або смерті» (присл.).

Аристотель (384-322 рр. до н. е.) давньогрецький філософ. Упродовж 20-ти років відвідував академію Платона. У 335 р. до н. е. заснував власну школу. Написав твір «Риторика» (у трьох книгах). У праці «Риторика» знайшли обґрунтування: загальні принципи риторики; особистість оратора, специфіка його аудиторії; техніка, спосіб висловлювання думки ратора; правдоподібність як основна умова викладу подій. Аристотель вчить прийомам переконання, наголошує на логічних доказах. Трактати Аристотеля «Поетика» і «Риторика» склали цілісне вчення про ідеальні норми словесного виразу.

Артикуляція (лат. поділ) – дія мовного апарату, внаслідок якої утворюються звуки.

Архаїзми (грец. стародавній) – застарілі слова (словосполучення), які передають реалії минулих епох.

Асонанс (лат. відгукуюсь) – повторення голосних звуків з метою створення художнього образу і підсилення звучності тексту.

Асертивність (лат. претендувати) – здатність людини чітко визначити для себе, чого вона прагне.

Аттицизм (грец. аттична манера) – вишукана й образна мова, властива давнім жителям Аттики за часів розквіту їхньої культури.

Аудиторія – група осіб, у думках чи поведінці яких повинні відбутися зміни, до яких прагне оратор.

Афтоній (друга половина IV ст.) – ритор, автор комплексу письмових завдань, що стали фундаментом риторичної освіти.

Біблеїзм – слово або вираз, запозичені з Біблії, що створюють відповідну стильову атмосферу, інколи – церковнослов'янізм.

Бібліографія (грец. книга – пишу) – допоміжна наукова дисципліна, що дозволяє ораторові зорієнтуватися в друкованих виданнях і базується на правилах бібліографічного опису.

Варваризми (грец. чужоземний) – слова іншомовного походження.

Насичення мови оратора варваризмами робить її незрозумілою.

Вербалізм (лат. словесний) – зловживання словом, марнослів'я, пишномовство під яким не криється жодна думка.

Взаєморозуміння – механізм міжособистісної взаємодії, який забезпечує формування спільного значеннєвого поля, об'єднання інтересів сторін, вироблення подібного бачення.

Вибачення – прохання виявити поблажливість, вибачити провину. Необхідно послуговуватись конструкціями, які б давали можливість досягнути бажаного результату: *вибачте, пробачте, даруйте, я завинила перед вами.*

Виразне читання – читання з дотриманням системи правил (орфоепії, артикуляції, дикції). Часто термін «виразне читання» вживається як синонім поняття «художнє читання» або декламація, що не зовсім точно.

Виразність – комунікативна якість, завдяки якій здійснюється вплив на емоції та почуття аудиторії. До засобів виразності можна віднести засоби художньої образності (порівняння, епітети, метафори), фонетичні засоби (інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція), приказки, прислів'я, цитати, афоризми, крилаті слова та вирази, синтаксичні фігури (звертання, риторичне запитання, градація, повтор, період).

Вишенський Іван (1545(50)-1620(30)) – український православний чернець, письменник-полеміст, який значну частину життя провів у Греції (Афон), звідки, наслідуючи традиції апостольських послань, писав листи в Україну, обстоюючи в них православ'я та змальовуючи обставини життя. Твори Вишенського Івана є яскравою сторінкою давньої української риторики.

Вульгаризми (лат. звичайний, простий) – слова (словосполучення) лайливого характеру. Використовуються, зазвичай, малокультурними промовцями.

Гіпербола (грец. перебільшення) – троп, який базується на художньому

перебільшенні: *«Мало який птах долетить до середини Дніпра»* (М. Гоголь). Основне призначення гіперболи – звернути увагу на предмет, виокремити позитивні чи негативні якості: *умру зі сміху; море сліз; горами хвилю підійма*. **Голос** – звуки, які виробляє голосовий апарат людини. Індивідуальні особливості людини визначають висоту, силу і тембр голосу. Володіння голосом – необхідна умова підготовки оратора. Оратор повинен обов’язково берегти голос. Руйнівні чинники голосу – переохолодження, вживання тютюну та алкоголю, перевтома.

Гомілет – християнський проповідник, майстер гомілетики. **Гомілетика** (грец. бесіда) – християнська риторика, що має на меті витлумачення Біблії через проповідь чи повчальну бесіду. Школа красномовства, заснована в Афінах, стала фундаментом політичного й академічного ораторства.

Горгієві фігури – введені вперше Горгієм різноманітні прийоми, що наближали ораторську промову до поезії (використання рим і тропів).

Гра – самовияв особистості, що може набувати характеру рольової гри. Для оратора важливо вміти перевтілюватися, «входити в роль», тому підготовка оратора включає моменти викладання в акторських школах.

Грамотність (грец. лист, послання) – знання правил мови і вміння ними користуватися. Грамотність надзвичайно важлива для оратора.

Ораторська грамотність – обізнаність у сфері науки про красномовство.

Гротеск – художній образ, що базується на сполученні страхітливого з комічним.

Гумор (лат. волога; за античними уявленнями, стан організму, що визначає настрій) – змалювання явищ у м’якій, жартівливій інтонації (на відміну від сатири). Англійські дослідники виділяють також грубий гумор, властивий народному красномовству.

Дедукція (лат. виведення) – метод умовиводу за типом: від загального до конкретного.

Декалог (грец. десять) – десять Заповідей Божих (або найпростіший вид Закону Божого, що був даний людям через пророка Мойсея), в яких стверджується два види любові до ближнього.

Демагогія (грец. «водіння народу») – голослівні аргументи, що мають вигляд глибокої аргументації на користь загалу, а насправді прикривають корисні розрахунки, нищість душі та некомпетентність, прагнення маніпулювати людьми.

Демосфен (бл. 384-322 до н. е.) – давньогрецький оратор і політик. Замолоду змушений був відстоювати у суді свої права на майно від нахабних родичів, що примусило його розвинути ораторські здібності (за переданням, маючи погану дикцію і слабкий голос, вправлявся в ораторстві на безлюдному березі, наповнивши рот камінцями – для розвитку артикуляційного апарату та сили голосу). Був адвокатом, згодом став політичним оратором. Мав величезний успіх як оратор; після македонського завоювання Афін покінчив життя самогубством. Ім'я Демосфена стало синонімом красномовного оратора.

Дикція (лат. вимова) – манера вимовляння звуків і слів – зрозумілість і чіткість у вимові слів, складів і звуків. Вона залежить від злагодженої та енергійної роботи мовленнєвого апарату, який включає губи, язик, щелепи, зуби, голосові зв'язки.

Дискусійно-діловий стиль – один із різновидів публіцистичного стилю, застосовується у виступах на зборах трудових колективів, на ділових нарадах, семінарах, засіданнях. Виокремлюється практичною спрямованістю комунікації. Текстуальними ознаками є формули типу: «я гадаю», «я впевнений», «мені здається», «на мій погляд».

Дискусія (лат. розгляд) – публічне (й часто – конфліктне) обговорення якоїсь проблеми. Оратор повинен вміти організувати і вчасно припинити дискусію.

Диспут (лат. досліджую, сперечаюсь) – організована форма дискусії, інколи – із заздалегідь визначеними ролями. У межах диспуту особливого значення набуває здатність оратора переконувати.

Дихання – найважливіша фізіологічна функція організму, чинник формування голосу. Правильно поставлене дихання дає ораторові можливість звучно, виразно і тривалий час говорити перед аудиторією. Існує система вправ щодо розробки правильного дихання, яку ораторові доцільно застосовувати.

Діалектизми (грец. говірка, місцева мова) – слова та вирази, якими користуються мешканці окремих місцевостей і які не співпадають з літературною нормою.

Діалог у риториці (грец. розмова двох) – спосіб побудови промови, який включає елементи буквальної співбесіди з аудиторією; імітує реальний діалог у монологі оратора.

Діалогічна мова – розмова, бесіда двох чи більше учасників спілкування, що видають власні повідомлення.

Ділове спілкування – процес взаємозв'язку і взаємодії, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією і досвідом, що передбачає досягнення результату, вирішення проблеми чи реалізацію мети.

Спілкування партнерів, яке спрямоване на вирішення ділових питань, можна назвати «діловою комунікацією».

Діапазон голосу – звуковий обсяг ораторського голосу, що визначається інтервалом між найнижчими і найвищими звуками. Ораторові важливо знати свій діапазон голосу (пор.: бас, баритон, тенор у співі).

Доведення – процес доведення оратором справедливості (чи навпаки) якогось твердження. У доведенні використовуються методи індукції та дедукції.

Оратор може доводити свою думку з власного досвіду, а також чужі думки (зокрема, цитати), очевидні факти.

Доступність промови – побудова виступу з урахуванням особливостей аудиторії (вікових, соціальних, світоглядних).

Евристика (грец. знаходжу) – особливий метод ведення діалогу, введений Сократом. В евристиці все будується на питаннях, що спонукають співрозмовника до вирішення проблеми.

Евфемізм (грец. добре + слово) – заміна священних, стилістично неприйнятних для якоїсь групи слів описовими синонімічними словами (зворотами). Наприклад: заміна в Біблії та в повсякденній мовній практиці імені Божого словом Господь.

Евфонія мовлення (грец. благозвучність) – властивість усного публічного мовлення, що полягає у мелодійності, інтонаційній виразності мовлення, відсутності слів-паразитів, вставних звуків (м-м-м), дотриманні орфоепічних норм.

Евфуїзм (грец. витончений, стрункий) – стиль, що відрізняється штучною пишномовністю, манірністю.

Екзегетика – метод символіко-алегоричного потрактування тексту Біблії (засновник – Філон Олександрійський), згодом цей метод був перенесений і на тлумачення художніх текстів. Екзегетика здавна використовується ораторами, насамперед церковними.

Експансивність (лат. поширення) – свідоме чи неконтрольоване свідомістю нав'язування власного «я», власного бачення та цінностей аудиторії, що ґрунтується на переоцінці оратором своєї особистості. Експансивний оратор, зазвичай, активізує пасивну аудиторію.

Експресивність мовлення – виразність мовлення оратора; усі засоби, що роблять промову яскравою, впливовою. Засобами експресивності є образна манера викладу, емоційність виступу.

Екстралінгвістична система – це включення у мовлення пауз, інших вкраплень, наприклад, покахикування, плачу, сміху, а також сам темп мовлення.

Еліпс – риторична фігура, що характеризується відсутністю одного чи обидвох головних членів речення, але вони легко компенсуються контекстом: *«На небі сонце – серед нив – я»* (М. Коцюбинський).

Емпатія (грец. почуття) – здатність відчувати стан іншої людини або аудиторії, важлива для оратора.

Епідектичне красномовство – те саме, що урочисте красномовство.

Епістолярний стиль (лат. epistola – лист) – стиль мови, подібний до усного, який побудований у формі листа якоїсь особи або листування кількох осіб.

Епістрофа (грец. обертання) – стилістична фігура, що складається з повторення одного і того самого слова чи звороту. Наприклад: *«Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вмієш рятувати мене від самої себе»* (Л. Українка).

Епітет (грец. прикладка) – троп, який образно визначає річ, людину чи дію, виокремлюючи найхарактернішу чи вражаючу якість. *«Чи слід молодиці світити грішним волоссям проти Божого сонця?»* (І. Нечуй-Левицький).

Епіфора (грец. перенесення, повторення) – стилістична фігура, прийом, повторення слів (словосполучень) в кінці речень (у віршах – наприкінці віршових рядків або строф).

Ерудиція (лат. вченість) – наявність глибоких знань в тій чи іншій сфері.

Ерудиція виникає як результат копіткої праці індивідуума над собою.

Естетика промови (грец. чуттєве сприйняття) – важливий момент композиції (розташування) змістовних частин тексту, а також організація мовної форми за законами краси, використання засобів поетики.

Етапи підготовки промови:

1. Вибір теми.
2. Складання плану.
3. Процес збирання матеріалу.
4. Запис промови.
5. Розмітка тексту знаками партитури.
6. Тренування оратора.

Етика оратора – сукупність моральних норм і правил, що визначають ставлення оратора до своїх обов'язків, до слухачів, до підготовки виступу, до поведінки на трибуні.

Етикетні формули – мовні кліше, що виникли в національній мові у процесі культурного розвитку краю (привітання, формули ввічливості ...).

Жанри ораторські – диференціація ораторських творів як підвидів галузі красномовства.

Жаргонізми (франц. жаргон) – слова (словосполучення), що належать до лексики вузької (найчастіше – професійної) групи. Професійний жаргон називають також сленгом. Оратор вдається до жаргону в крайніх, визначених ситуаціях, випадках.

Жест – система міміки, рухів рук і тіла, що відіграє допоміжну, але важливу роль у ораторському виступі. Неповторна система жестикуляції в культурі народу складається історично, враховується ораторами. Культура жестів оратора передбачає також вивчення акторської техніки. Жести бувають механічні (автоматичні), ілюстративні та емоційні; ораторові рекомендується користуватися лише третім видом жестів, оскільки лише вони по-справжньому підсилюють виразність промови, прикрашають її, допомагають у виокремленні основних думок.

Закон моделювання аудиторії – системне вивчення аудиторії на основі соціально-демографічних (стать, вік, національність, освіта, професія, склад сім'ї), соціально-психологічних (мотиви поведінки, потреби, рівень розуміння предмета) та індивідуально-особистісних ознак (спосіб мислення, особливості характеру, тип темпераменту, ступінь розвитку основних функцій).

Здібності риторичні – сукупність природжених якостей (голос, постава, шарм, філологічна обдарованість), що є фундаментом ораторської діяльності та сприяють успіху промови.

Зовнішня культура оратора – система засобів щодо створення іміджу промовця, яка базується на контролі зовнішнього вигляду (зачісці, одязі), постави, погляду, жести, голосу.

Ідея (грец. образ, начало):

1. Категорія візантійської риторики, що виражається в таких якостях стилю, як чіткість, чистота, висота, величавість.
2. Категорія літературознавства: ставлення автора до своєї теми.

Ілюстративність промови (лат. наочне зображення):

1. Насиченість тексту, що його виголошує оратор, прикладами (цифровими, статистичними, життєвими). Можна також говорити про ілюстративність, коли оратор вдається до живопису словом, використання звукових образів.

2. Оснащення виступу наочністю (прозірки, таблиці).

Імідж (англ. образ) – 1) візуальна привабливість особистості. Багато людей від природи мають привабливий імідж, але, зазвичай, симпатії людей здобуваються завдяки мистецтву самопрезентації; 2) складання враження про себе, організоване і структуроване в контексті «Я».

Імпровізація (лат. несподіваний, раптовий) – промова, що виголошується без попередньої підготовки. Імпровізація ґрунтується на природному дарі слова, ерудиції та культурі промовця. Здатність до імпровізації свідчить про обдарованість і найвищий рівень розвитку ораторських здібностей.

Ораторам-початківцям не доцільно зловживати імпровізацією.

Інверсія (лат. перестановка) – стилістична фігура: незвичний, нехарактерний порядок розташування слів.

Індивідуально-особистісні ознаки аудиторії (фр. individual особистий) – особливості внутрішнього світу слухачів, що включають: спосіб мислення, особливості характеру, тип темпераменту, ступінь розвитку основних функцій – інтелектуальної, емоційної, рухової. Індивідуально-особистісні ознаки вивчаються в процесі безпосереднього спілкування з аудиторією.

Індукція (лат. впровадження) – спосіб мислення від конкретного до загального.

Інсайт (англ. у полі зору) – момент натхненного інтуїтивного проникнення в суть проблеми без попереднього логічного аналізу. Наявність інсайту (або імітація його) в промові здатна справити винятково сильне враження на слухачів.

Інтелігентність (лат. обізнаний, мислячий) – здатність оратора генерувати думки та емоції, формувати інтелектуальну проблему крізь призму культури. Інтелігентність невід’ємна від ерудиції, етики, естетики.

Інтелігентність є атрибутом оратора.

Інтерес аудиторії (лат. важливий, значущий) – позитивне емоційне ставлення до оратора та його промови. Тимчасовий, ситуаційний інтерес виникає під час виголошення промови або її фрагмента.

Інтонція (лат. голосно вимовляю) – ритмо-мелодійний малюнок мовлення, що базується в основному на підвищенні або пониженні тону.

Інформативний стиль – один із різновидів розповідного стилю, використовується для передачі слухачам певних відомостей, знань, повідомлень про події у формі їх детального переказу.

Інформація (лат. пояснення) – загальнонаукове поняття, що набуло особливої вагомості, та універсальності у ХХ ст.

Інцидент – ситуативна провокація конфліктної ситуації, що виникла в результаті збігу обставин і зумовила привід для конфлікту.

Іоанн Златоуст (бл. 350-407) – один з Отців Церкви, архієпископ Константинопольський, автор і блискучий оратор, про що свідчить вже те, що його прозвали (Златоустом). Виступав як політичний оратор, критикував імператрицю та знать, через що був репресований. Проповіді, які він диктував скорописцям, є взірцем християнської риторики.

Іронія (грец. прихований глум) – стилістична фігура, за допомогою якої оратор дає зрозуміти аудиторії своє критичне ставлення до об'єкта промови, хоча чітко його не висловлює: *сила жінки в її слабкості; найкраща оборона – це напад; найкращий експромт добре підготовлений.*

Іраціональні моменти промови – апеляція оратора до стихії емоційного, розкриття почуттів аудиторії (любов, ненависть, співчуття).

Ісайя (бл. 760 - бл. 699 до н. е.) – великий пророк Біблії, що мав значний вплив на духовне і політичне життя свого часу. Автор книги, у якій розгорнуто викладено концепцію Месії, що дає підстави іменувати його «Євангелістом Старого Завіту».

Ісократ (436-338 до н. е.) – викладач риторики та оратор в Афінах в епоху політичної кризи суспільства. Отримав освіту у софістів. Відкрив свою школу риторики (бл. 390 до н. е.), слухачами якої були здебільшого молоді

аристократи. Красномовство розглядав як основу освіти молоді. Стилю Ісократу притаманні складні періоди, ритмізованість мови, чітка композиція. Ісократ був одним із найвизначніших античних ораторів.

Історія риторики – галузь знання, що вивчає виникнення, становлення, розвиток і сучасний стан красномовства.

Каталог (грец. список) – перелік, список предметів у послідовності, що полегшує пошук. Розрізняють алфавітний каталог, у якому описи розташовано за алфавітом прізвищ авторів або заголовками творів; систематичний каталог – за галузями знань, наукових дисциплін.

Кінесика – різновид невербальної комунікації, яка використовує оптико-кінетичну систему знаків, що містить жести, міміку, пантоміміку.

Квінтіліан Марк Фабій (бл. 35-96 н. е.) – видатний оратор, теоретик риторики та педагог Давнього Риму, який підсумував досвід античності. Перший оратор, який став називатися професором, тобто знавцем своєї справи. Працю його життя – «Про виховання оратора» (у 12 книгах) було знайдено лише в епоху гуманізму (XVI ст.), після чого ім'я Квінтіліана Марка Фабія набуло авторитету. Він вважав риторику могутнім засобом розвитку природних здібностей людини, закликав до копійки індивідуальної праці, до розвитку свідомості та мови: справжній римлянин повинен уміти гарно говорити.

Кліше (франц. штамп) – шаблонні вирази, яких потрібно уникати.

Композиція (лат. складання, створення) – розташування складових літературного твору (компонентів).

Комунікативна компетентність – здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Комунікативна компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, що включають: функції спілкування й особливості комунікативного процесу; види спілкування й основні його характеристики; засоби спілкування (вербальні та невербальні); види слухання і техніки його використання; «зворотний зв'язок» (питання і відповіді); психологічні і комунікативні типи партнерів, специфіку взаємодії з ними;

форми і методи ділової взаємодії; технології і прийоми впливу на людей; самопрезентацію і стратегії успіху.

Комунікативна поведінка педагога – мовленнєва поведінка педагога, що впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування педагогів і вихованців.

Конспект (лат. огляд) – коротке занотування змісту тексту (план, тези, приклади). У конспекті нотують суттєві положення. У процесі конспектування розвивається логічне мислення, вміння виокремлювати головне, удосконалюється культура мови. Конспект необхідний оратору-початківцю.

Конструктивна реакція аудиторії – реакція слухачів, що характеризується установкою на розуміння промовця і, як наслідок, між людьми виникає атмосфера інтелектуального та емоційного співпереживання (емпатія), співтворчості.

Контакт з аудиторією – взаємини промовця і слухачів під час виступу під впливом чинників (теми промови, часу виступу, знань, майстерності оратора, його авторитету). З метою встановлення і збереження контакту необхідна така система дій: а) управління поведінкою аудиторії; б) управління власною поведінкою.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів на підставі суперництва, відсутності взаєморозуміння з різних питань, пов'язаних з емоційними переживаннями.

Конфліктна реакція аудиторії – реакція слухачів, що характеризується спалахом негативних емоцій на дії промовця, як наслідок – позиція конфронтації: небажання розуміти інших.

Культура мислення оратора – усвідомлене дотримання принципів інтелектуальної роботи. До цих принципів належать: систематичне поглиблення знань; вміння зосередити увагу на проблемі; системний аналіз явищ; інтелектуальна терплячість; дотепність.

Культура мови – це володіння нормами літературної мови, вміння користуватись її виразовими засобами в різних умовах спілкування відповідно

до мети і змісту мовлення. Це ступінь нашого оволодіння не лише найнеобхіднішими нормами, а й усіма багатствами літературної мови.

Лабільність (лат. нетривкий, незбалансований) – вміння людини швидко переходити від однієї проблеми до іншої, уникаючи помилок.

Лаконізм – стисле, чітке вираження думки, без пишномовних прикрас.

Лігота (грец. простота) – троп, що базується на художньому зменшуванні.

Логічна побудова промови – базується на дотриманні законів логіки (закони тотожності, протиріччя, виключеного третього, достатньої підстави), що забезпечують послідовність думки та поєднання частин тексту.

Майстерність промови – висока культура, художня виразність, стилістична точність, аргументованість і переконливість промови, які виникають внаслідок активної роботи оратора в галузі теорії й практики ораторського мистецтва.

Майстерність передбачає наявність професійних знань, умінь, навичок.

Мейозис (зменшення) – протилежна гіперболі фігура, суть якої полягає у применшенні ознак предмета, щоб виділити його нікчемність: *нікуди не годиться, нікому не потрібне*.

Мелодика мовлення – один із основних елементів інтонації, що виявляється у послідовних змінах висоти голосу. Розрізняють розповідальні, питальні, окличні, спонукальні речення.

Метафора (грец. перенесення) – перенесення значення (ознаки) слова за принципом подібності на ін. Наприклад: *чаша терпіння, у чужу душу не влізеш, випити гірку чашу*. Метафору можна назвати «головним» тропом. У «Поетиці» Арістотеля наголошено на важливості опанування метафорами і зазначається, що вміння складати гарні метафори – ознака справжнього таланту.

Метонімія (грец. перейменування) – перенесення назви з одного предмета на інший за умови суміжності значень. Наприклад: *читати Франка* (як сам автор, так і його твори); *вивчали Шевченка* (твори Шевченка), *не має серця* (жорстокий).

Міжособистісна комунікація – взаємний обмін досвідом людей, які перебувають у просторовій близькості і мають можливість бачити, чути, легко здійснювати зворотний зв'язок.

Міміка (грец. наслідувальний) – рухи м'язів обличчя, якими виражаються емоції та почуття людини. Оратор повинен вміти контролювати міміку та мобілізувати мімічні засоби для виразу своїх емоцій і впливу на аудиторію.

Міф – система мислення, властива людині поряд з релігійним і науковим осмисленням світу; на архаїчних стадіях становлення суспільства є універсальною системою, з якої лише згодом виокремлюються релігія, наука, мистецтво, філософія.

Мова – система засобів спілкування (звуки, слова, словосполучення, моделі речень), яка існує в свідомості носіїв.

Мовлення – реалізація засобів мови конкретними людьми в конкретних актах спілкування. Мовлення має індивідуальний характер і залежить від віку, статі мовця, його виховання, освіти та інших особливостей, властивих людині. Мова живе в мовленні. Через мовлення людина засвоює мову.

Мовна комунікація – інформативний і комунікативний бік мовленнєвої діяльності.

Мовна майстерність оратора – теоретичні знання про мову, вміння і навички володіння усним словом, техніка мовлення, культура мовлення, стиль мовлення.

Мовна поведінка – використання мови людьми у передбачуваних обставинах, у різноманітних реальних життєвих ситуаціях.

Мовне спілкування – процес встановлення і підтримки цілеспрямованого, безпосереднього чи опосередкованого контакту між людьми за допомогою мови.

Мовний етикет – система стандартних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що безліч разів повторюються у повсякденні: вітання, прощання, вибачення...

Навіювання – особливий вид впливу, а саме: цілеспрямований, неаргументований вплив однієї людини на іншу чи на групу людей. Має, зазвичай, емоційно-вольовий вплив.

Навчальний стиль – один із різновидів наукового стилю усного мовлення, призначений для виголошення лекцій у навчальних закладах.

Наочність – додаткова система доказів (таблиці, діаграми, ілюстрації), яка збільшує можливості впливу на аудиторію. Не слід плутати наочність та систему технічних засобів навчання (магнітофони, діапроектори). Досвідчений оратор не зловживає наочністю, але й не ухиляється від неї.

Натхнення – піднесення духовних сил оратора, що розкриває творчі можливості особистості й мобілізує увагу аудиторії. Досвідчений оратор може досягнути натхнення за допомогою певної методики.

Науковий стиль – один із функціональних стилів літературної мови, що обслуговує сферу науки. Важлива особливість наукового стилю – використання термінологічної лексики. Емоційна лексика не властива для наукового стилю. Синтаксис наукового стилю багатий різноманітними складними синтаксичними конструкціями. Усі мовні засоби наукового стилю покликані забезпечити зрозумілість, точність, об'єктивність, недвозначність, логічність та аргументованість викладу, повноту інформації.

Національна мова – реальний фундамент національної культури в її юридичних, політичних, релігійних, науково-освітніх і побутових аспектах.

Невербальне (немовленнєве, несловесне) спілкування – система знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення.

Неологізми (грец. нові слова) – слова (словосполучення), що створюються самим автором. Вони використовуються найчастіше поетами. Ораторові рекомендується уникати неологізмів, оскільки вони можуть бути незрозумілими для слухачів.

Неориторика – нова риторика, що виникла у другій половині ХХ ст. на ґрунті нових наукових дисциплін і має на меті, передусім, комунікацію спілкування оратора з аудиторією, рольову ситуацію, методи переконання.

Норма у красномовстві (лат. взірець) – система етичних, граматичних та естетичних правил, які вироблено у межах певної культури.

Норма літературна – регламентоване орфоепічними, лексичними, граматичними та стилістичними правилами використання засобів національної мови.

Обговорення теми – один із етапів активізації діяльності аудиторії.

Досягається психологічними та аудіовізуальними засобами. До психологічних засобів належить аналіз різних думок, поглядів щодо обговорюваної проблеми. Психологічні засоби на етапі обговорення повинні підкріплюватися аудіовізуальними засобами (схемами, малюнками, відеофрагментами).

Обмін думками – один з етапів у активізації діяльності аудиторії з метою викликати у слухачів потребу обмінятися думками щодо обговорюваних питань.

Образ художній – специфічна форма переосмислення життя митцем, що визначає стилістику мовних рішень. Властива переважно поезії, але віддавна використовується ораторами.

Об'єкт промови – явище реальної дійсності, що є матеріалом для ораторської теми.

Об'єктивність промовця – неупередженість оратора, справедливість його оцінок. Об'єктивність промовця визначає заздалегідь успіх оратора.

Опонент (лат. той, що заперечує) – уявний чи реальний співрозмовник оратора, який має супротивну позицію. Ораторові важливо дотримуватися норм коректності у ставленні до опонента.

Оратор, ритор (лат. orator говорю) – особа, яка виголошує промову чи інший ораторський твір; той, хто володіє мистецтвом публічного виступу. Особа, яка впливає на інших осіб таким чином, щоб вони прийняли певні твердження або виконали певні дії.

Ораторське мистецтво – діяльність, спрямована на переконання аудиторії засобами живого слова.

Ораторські здібності – певні риси особистості, що визначають її схильність до ораторського мистецтва. Ораторські здібності визначаються загальнокультурним рівнем промовця (вимагають бездоганного мовного апарату, чіткої артикуляції).

Особистість оратора – сукупність індивідуальних якостей оратора (розуму, ерудиції, дару слова, методичної майстерності, етичних принципів), що визначають реакцію слухачів і дієвість виступу загалом.

Орфоепія – правильна вимова, система норм вимови в певній мові.

Офіційно-діловий стиль – один із функціональних стилів літературної мови, що задовольняє потреби суспільства в оформленні ділових стосунків між організаціями й установами. Найхарактерніші особливості офіційно-ділового стилю: 1) точність формулювань, чіткість у висловленні думок; 2) логічність, аргументованість викладу; 3) стислість у передачі думок; 4) використання нейтральної лексики, професійної термінології, ділової лексики, уникнення особових займенників; 5) використання складних конструкцій.

Пам'ять – психофізичний процес закріплення, збереження та відтворення інформації.

Панегірик – жанр пишномовної похвали у старовинній риторичі.

Парадокс (грец. дивний, неочікуваний) – стилістична фігура: неочікувана думка, висновок, що не співпадає із загальноприйнятою думкою чи з логікою попереднього тексту. Одним із найвідоміших парадоксів є парадокс Сократа: *«Я знаю, що я нічого не знаю»*.

Паралінгвістична система – це система вокалізації, тобто якість голосу, його діапазон, тональність.

Параномазія – стилістична фігура, що виникає на каламбурному зближенні близьких за звучанням, але різних за змістом слів: *«Талант твій латаний»* (Т. Шевченко); *«Зимно, зимно, вітер над землею віє. І кричить, і виє, і когось шукає»* (О. Олесь).

Парцеляція – прийом стилістичного синтаксису, що полягає у поділі цілісної змістовно-синтаксичної структури на окремі речення: *«Я утомився, бо життя безупинно і невблаганно іде на мене, як хвиля на берег. Не тільки власне, а й чуже»* (М. Коцюбинський).

Пауза – тимчасовий інтервал у мовленні, визначений кількома чинниками:

- 1) дихальним ритмом людини;
- 2) логічною структурою тексту;
- 3) психологічним розподілом тексту.

Пафос (грец. пристрасть) – ставлення оратора до своєї ідеї – наприклад, захоплення й піднесення, що передаються слухачам (патетична промова).

Педагогічне спілкування – професійне спілкування викладача із студентами на занятті і поза ним (у процесі навчання і виховання), що має певні педагогічні функції і спрямоване на створення ситуації психологічного комфорту, оптимізацію навчальної діяльності і взаємин між педагогом і вихованцями.

Педагогічна техніка – сукупність прийомів, що використовуються педагогом. Її засобами є мова і невербальні засоби спілкування.

Педагогічний такт – це доцільний педагогічний вплив педагога на тих, хто навчається, уміння встановлювати ефективний стиль спілкування.

Переконання – вплив на особистість, що здійснюється за допомогою логічно обґрунтованої інформації.

Перифраза (грец. біля, навколо + кажу) – троп, описовий зворот мовлення, що вживається для надання реченню більшої виразності, щоб уникнути повторення.

Період – риторична фігура, в якій цілісна, завершена думка подається в ускладненому реченні, багаточленному складному реченні або кількох окремих реченнях. Період порівняльний: *«Слово – це діамант: то сяє й сміється, то обернеться мутною сльозою, то виблискує яскраво-гнівно або ласкаво, спокійніше з добротою, то спалахне, мов зірка провідна, яка народжує надії, мрії, сподівання, або веселкою заграє і так бадьоро запалає, неначе вабить і кличе, і навіть надихає»* (Г. Косинка).

Персоніфікація (лат. особа + робити) – троп, що базується на наданні абстрактному явищу рис живої особи.

Підтекст (англ. прихований зміст тексту) – те, що розуміють «між словами».

Підтекст виражається інтонацією, мімікою, жестами.

План – структурна модель майбутнього ораторського тексту. План конденсує основні моменти структури ораторського твору. Основні його види: простий, складний і цитатний.

Платон (V-IV ст. до н. е.) заснував вчення про світ ідей як основу буття.

Платон (427-347 рр. до н. е.) виділяв два види здібностей, властивих ораторові: здатність звести все до єдиної ідеї; здатність проаналізувати. Платон наголошував на емоційній переконливості мовлення. Не вважав надто важливими логічні докази. Він першим звернув увагу риторів на психологію слухачів і розробив теорію сприйняття. Усний діалог Сократа він подав у жанрі писемної мови. Відомі його діалоги – «Горгій», «Софіст», «Закони». Платон заснував в саду грека Академа школу, яка називалась академією, а її учні академіками.

Повтор (реприза) – дублювання оратором слів, фраз, що нагадують про основну проблему і слугують засобом ідейно-формальної ритмізації виступу.

Повчальне слово (дидактика) – характерний різновид релігійної літератури; наприклад, книги Писань у Старому Завіті.

Поетика:

1. Вчення про художню літературу.

2. Вчення про прийоми «прикрашення» прозаїчної та поетичної мови («піїтика»).

3. Дисципліна, близька до стилістики, яка вивчає поетичну функцію тропів і фігур.

Помилки мовні – порушення літературної норми (неправильні наголоси, вимова окремих звуків, вживання слів за семантикою, значенням, невміння враховувати стилістичне забарвлення слова (фрази), включати слово (фразу) в контекст, розрізняти окремі морфеми у слові, тавтологія, плеоназм, слова-паразити).

Порівняння – троп, що будується на зіставленні одного предмета з іншим за спільною ознакою; своєрідний живопис словом, спрямований на те, щоб розбудити уяву слухача (читача): «*Зорі – то людській душі*» (П. Куліш); «*Ой ти дівчино, з горіха зерня*» (І. Франко); «*Не русалонька блукає, то дівчина ходить...*» (Т. Шевченко). Порівняння відіграють важливу роль при описах, вони допомагають уявити об'єкт розмови.

Постурологія – наука про пози, про значення того, як ми стоїмо, сидимо чи лежимо.

Правильність – володіння нормами літературної мови (орфоепічними, орфографічними, граматичними, лексичними).

Прокопович Феофан (1681-1736) – видатний церковний діяч, учений, проповідник і теоретик риторики. Отримав ґрунтовну для того часу освіту в Києві та Римі, був професором риторики та піїтики (поетики), а згодом ректором Києво-Могилянської Академії; популяризував ідеї Просвітництва. Автор низки творів, у яких викладено теорію та практику риторики.

Промова – мовленнєве повідомлення, з яким оратор звертається до аудиторії. Промова повинна відповідати низці вимог, які роблять її переконливою, красномовною, доказовою, логічною, продуманою. Промова як компонент професійно-педагогічного спілкування повинна мати якості позитивної розмови з певними уточненнями щодо голосу, манер, теми...

Проповідь – основний жанр церковної риторики (гомілетики).

Психологічна реакція аудиторії – момент, надзвичайно важливий для оратора, оскільки свідчить про успіх чи неуспіх промови. Психологічна реакція аудиторії може бути позитивною чи негативною, тому досвідчений оратор окрім використання системи логічних доказів, апелює і до емоцій слухачів.

Реакція аудиторії (лат. ге проти і астіо дія) – ставлення аудиторії до предмета мовлення і суб'єкта, який виступає з промовою. Реакція аудиторії може виявлятися у поведінці слухачів під час виголошення промови, у запитаннях, репліках, зауваженнях в адрес оратора. Реакція аудиторії може бути: байдужа, або інфантильна, погоджувальна, конфліктна, конструктивна.

Рекламний жанр – різновид соціально значущого красномовства, продуктом якого є словесний твір – рекламний. Основні риси – зміст і зовнішнє оформлення.

Ремінісценція (лат. спогад) – відгомін добре відомого тексту, який у всіх на пам'яті. Наприклад: *«От і згадали ми Івана незлим, тихим словом».*

Ремінісценція, зазвичай, виступає як ознака високого стилю, але, як бачимо з наведеного прикладу, може виступати як іронічний прийом.

Рефлексія – механізм самопізнання у процесі спілкування, в основі якого – здатність людини уявляти, як її сприймає партнер по спілкуванню.

Ритор (грец. ритор) – те саме, що й оратор, промовець. В античному суспільстві також – викладач риторики; так само і в українських братських школах.

Риторика – 1) це теорія ораторського мистецтва. Наука про мовну доцільність, про осмислену та коректну мовну діяльність. Теорія і практика досконалої мови: переконливої, прикрашеної, доречної, ефективної, доцільної; 2) риторика – вчення про мовне виховання особистості, вміння виражати та захищати свою позицію словом; 3) риторика – мистецтво мови, мистецтво «мислити»; 4) риторика – комплексна наука, що містить знання низки інших дисциплін – філософії, логіки, психології, лінгвістики, етики, сценічної майстерності, літературознавства.

Риторичне звертання – стилістична фігура, що виражає емоційне ставлення оратора до об'єкта його промови. Оратори часто звертаються не лише до людей, а й до неживих предметів або абстрактних понять: *«Верни до мене, пам'яте моя!»* (В. Стус).

Риторичне запитання – стилістична фігура; запитання, відповідь на яке вже закладено в ньому самому: *«Душа полів, ти пам'ятаєш стерні? Оцю печаль, покинутість оцю?»* (Ліна Костено).

Риторичний вигук – стилістична фігура, що є гаслом.

Риторичний оклик – фігура, що виражає захоплення, яке мали б зрозуміти усі і приєднатися до мовця: *«Чоловіче мій, запрягай коня! Це не кінь, а змії –*

миготить стерня» (Л. Костенко).

Риторські школи (грец. ораторська школа) – школи, що готували ораторів (здебільшого політиків) у Стародавній Греції (з V ст. до н. е.), а потім у Римі. Освіта будувалася як продовження граматичної школи: окрім літератури, філософії, математики на основі практичних занять вивчалася риторика. Ця традиція перейшла в середньовічну освіту і тривала до середини XVIII–початку XIX ст.

Ритуали – звичні, повторювані дії, що не несуть значеннєвого навантаження. Вони можуть мати неформальний характер (вітання, прощання, подяка) чи бути офіційними (дипломатичний етикет).

Розмовно-побутовий стиль – різновид усного літературного мовлення, що виконує функцію повсякденного спілкування людей на роботі і в побуті, в особистому і громадському житті. Типовими ознаками цього стилю є: діалогічна форма розмови, використання найрізноманітнішої загальноживаної розмовної лексики, простих синтаксичних конструкцій. Спостерігається використання позамовних чинників (міміки, жестів), емоційно-експресивної лексики та фразеології, вигуків, вставних слів, звертань.

Самопрезентація – короткотривалий, мотивований і організований процес подання інформації про себе вербально і невербально.

Сатира (лат. суміш) – змалювання явищ у критичному вигляді. Сатира відрізняється від гумору гостротою, її не слід ототожнювати з іронією.

Символ (грец. умовний знак) – троп, покликаний змалювати невичерпну складність явища, багатозначна метафора.

Синекдоха (грец. співвідношення) – різновид метонімії, перенесення значення з одного слова на інше на основі кількісних відношень. Наприклад:

перемовитися словом; він має світлу голову; учень тепер вже зовсім не той.

Синтаксичний паралелізм – повторення однакової структури речень.

Наприклад: «*учення – світ, а невчення – тьма*» (присл.), «*Що снилося, то снилося! А що я кажу, то вже кажу!*» (О. Кобилянська).

«Сім вільних мистецтв» (лат. – програма середньовічної освіти (школи та підготовчі відділення університетів), що складалася із семи дисциплін, серед яких була і риторика в системі так званого тривіуму.

Слово – жанр давньоукраїнської риторики; слово мовилося громадськими діячами до народу в якихось важливих ситуаціях. З часом словом стали називати й літературний твір (наприклад, «Слово про Ігорів похід»), а також церковну проповідь («Слово про Закон і Благодать»).

Сократ (470-399 до н. е.) – великий грецький філософ, вчитель Платона, який гостро критикував софістику. Він ототожнював поняття добра, щастя і добродійності з правдою. За Сократом, знання розпочинається з самопізнання, правильніше, з усвідомлення власного незнання. Він змушував шукати істину шляхом бесіди.

Софіст (грец. мудрець, митець, винахідник) – з V ст. до н. е. Софістами називали вчителів філософії, які навчали мистецтва сперечатися і перемагати за будь-яких обставин (навіть неправдиво), що було важливим для клієнтів суду, а також удосконалювали вміння говорити з проблем будь-якої науки.

Спілкування – 1) важлива форма людського буття, умова життєдіяльності людей, спосіб їх об'єднання; 2) це міжособистісна і міжгрупова взаємодія, основу якої становлять пізнання одне одного і обмін певними результатами професійної діяльності – інформацією, думками, почуттями, оцінками.

Статусна роль – поведінка, запропонована людині її соціальним (віковим, статевим, посадовим) положенням чи статусом.

Стиль (лат. стрижень для письма) – спосіб викладу, організація мовлення. Старовинна риторика розглядала стиль як об'єктивну систему мовних правил, якою повинен опанувати оратор. На цьому базуються традиційні поняття високого, середнього та низького стилів.

Стиль літературної мови – це мистецтво доцільного відбору й ефективного використання системи мовних засобів з певною метою, у конкретних умовах та обставинах. Основні функціональні стилі: науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній, розмовно-побутовий.

Стиль педагогічного спілкування – усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії із вихованцями. Вона залежить від особистісних якостей педагога.

Стратегія мовленнєвого спілкування – процес побудови комунікації, спрямований на досягнення довготривалих результатів. Стратегія містить планування мовленнєвої взаємодії залежно від конкретних умов спілкування й особистостей комунікаторів, а також реалізацію цього плану.

Структура ораторського твору – модель побудови виступу з певних складових частин, найпростішими з яких є вступ, головна частина, висновки. Структура ораторського твору, що виникла в античні часи, постійно ускладнювалася (наприклад: вступ; опис, оповідь, міркування; висновки-заклик).

Сценарії – стандартні послідовності дій у звичних ситуаціях.

Тавтологія – стилістична фігура, яка утворюється в результаті повтору тих самих споріднених слів: *любити великою любов'ю; січень січе, лютий лютує, березень плаче, квітень квітує.*

Тактика мовленнєвого спілкування – сукупність прийомів ведення бесіди на певному етапі в межах окремої розмови. Вона містить конкретні прийоми встановлення контакту з партнером і впливу на нього, переконання адресата.

Тактовність оратора – одна з етичних якостей оратора, що виражається в уважному ставленні до слухачів, у врахуванні їхніх можливостей сприйняття матеріалу різної складності, їх досвіду, знань, інтересів.

Тези – вид конспекту, стислий запис основних положень плану промови в дещо розгорнутому вигляді. Іноді тези можуть набувати характеру цитатного плану.

Тема – проблема, закладена в основу ораторського виступу. Тема завжди конкретна, стосується одного питання. Сукупність тем у межах одного тексту утворює тематику, що складає у сукупності багатогранний і складний об'єкт уваги. Проте в тематиці завжди домінує основна тема, якій підпорядковано підтеми та мікротеми. Тема може бути розкритою чи нерозкритою.

Темп мовлення (лат. час) – швидкість, з якою проголошується промова; визначається кількістю звуків (або складів), що вимовляються за секунду. Надто швидкий темп мовлення, як і надто повільний, ускладнює сприйняття промови.

Темпоритм – швидкість і тривалість звучання окремих слів, складів, а також пауз у поєднанні з ритмічною організованістю.

Техніка спілкування – сукупність конкретних комунікативних умінь, що дозволяють використовувати різноманітні, необхідні для конкретної ситуації методи спілкування.

Толерантність (лат. терплячий) – повага до чужих позицій і концепцій.

Наявність толерантності в оратора – свідчення його духовної зрілості та сили.

Троп – (грец. зворот) – вживання слова чи виразу в переносному, образному значенні. Троп є обов'язковим елементом поетичної мови і нерідко – красномовства, його можна назвати формою художнього мислення. Тропи поділяють, зазвичай, на два розряди: прості (епітет та порівняння) і складні (усі інші).

Увага аудиторії – запорука успіху промовця, який постійно дбає про зацікавлення його тематикою виступу.

Уособлення – надання одухотвореності силам природи та присвоєння людських рис тваринному світу: *лисичка-сестричка*. Уособлення характерне для фольклору з його міфопоетичною свідомістю, використовується також літераторами: «*А ліс шумить, стогне...*» (О. Кобилянська).

Функціональні стилі – функціональні різновиди літературної мови, що характеризуються сукупністю мовних засобів і певними принципами та прийомами їх добору, зумовленими змістом, функцією та цілеспрямованістю висловлювання.

Харизма (грец. Божий дар) – сприйняття тієї чи іншої особистості як такої, що має особливе обдарування та гарантує незмінний успіх своїм прихильникам. Харизматичні оратори найчастіше виступають у сфері релігійної проповіді, іноді в політиці.

Хіазм (грец. зворотний) – порядок слів, при якому спостерігається синтаксичне «перехрещення» на зразок літери Х. Класичний приклад хіазму: *«одні живуть, аби їсти, інші їдять, аби жити»*.

Художній стиль – один із функціональних стилів літературної мови, що застосовують при читанні текстів художньої літератури. Характеризується єдністю комунікативної та естетичної функцій мови. У цьому стилі мова є засобом створення художніх образів, а це зумовлює використання експресивних та емоційно забарвлених лексико-фразеологічних одиниць мови. У художньому стилі найповніше використовується синонімічне багатство мови.

Церемоніальний стиль – (лат. культовий обряд, торжество) – один із різновидів публіцистичного стилю (привітальні промови, тости на офіційних прийомах, виступи на ювілейних торжествах, при врученні нагород). Від інших функціональних різновидів публіцистичного стилю церемоніальний стиль відрізняється великою кількістю звертань персонального характеру.

Цитування – один із засобів впливу на аудиторію, особливо коли цитується авторитетне джерело, що доводить правдивість виступу оратора.